Språkforskningsinstitutet, Utbildningsförvaltningen i Stockholm
8 december 2014, Kristina Ansaldo och Karin Rehman
Handledning till de tre programmen i serien ”Språket bär kunskapen” från Utbildningsradion, UR
http://www.ur.se/Produkter/182357-Spraket-bar-kunskapen-Att-identifiera-svarigheter
Handledningen med kringmaterial hittar du på Språkforskningsinstitutets sida som du kommer till genom www.pedagog.stockholm.se

Övningar. Här finns fler övningar (än de som står med i diskussionsunderlaget) att göra i arbetslaget. Om de ska användas i arbete med elever behöver de anpassas till aktuellt ämne och område.

Övningar ”Språket bär kunskapen”

Från vardagsspråk till skolspråk

Ord som betyder i stort sett samma sak används i olika sammanhang. Vissa hör hemma i ett vardagligt språk och vissa hör hemma i ett mer formellt språk, det vi kallar skolspråk (academic languge på engelska).

Orden nedan är grupperade i kategorier. Ny kategori efter varje siffra. Skriv orden nedan på lappar, en på varje lapp. Lägg upp varje kategori för sig så att alla ser lapparna.

- Diskutera hur vardagliga respektive formella är de. Kan ni placera dem från vardagligt till skolspråkligt?
- Vilka ord väljs i vilka situationer. Vad sker om någon bryter dessa konventioner?
- Kan ni komma på flera ord i respektive kategori?
- Diskutera i vilka skolämnen orden skulle kunna vara relevanta och hur ni får eleverna att använda dem.

1. mat, livsmedel, kost, käk, föda, traktering, anrättning, rätt, näring, förplägnad, proviant, krubb, nutrition, specerier

2. slagsmål, fight, handgemäng, bråk, kamp, batalj, kurr, bråka, fight, envig, holmgång, tvekamp, dust, konflikt, slåss

3. tillverkning, framställning, produktion, fabrikation, produktiv verksamhet, göra, industri, fixa, framställa, producera

4. ljud, läte, buller, klang, knäpp, sorl, väsen, dån, ljud, låt, ton

Samma ord, olika ämnen

Det finns ord som betyder olika saker i olika sammanhang, t.ex. ”register”. Orden kan ha en vardaglig, allmän betydelse men även en specifik betydelse inom ett ämnesområde.

Diskutera: finns det begrepp (t.ex. produktion, beroende) i era ämnen som elever känner igen eller tar miste på för att de förekommer i andra sammanhang, med delvis annan betydelse?

Några exempel:
Ur målen för åk 9, biologi: ”I diskussionerna ställer eleven frågor och framför och bemöter åsikter och argument på ett sätt som för diskussionerna framåt och fördjupar eller breddar dem”. Beskrivning av en båt: Båtens för är lång med ett kraftigt överhäng.

Ordet ”axel” har olika betydelser om det förekommer i ämnena biologi, teknik respektive matematik.

Ordet ”får” kan både vara ett substantiv och ett verb.

Bygg ut nominalfraser

”En blomma” är en nominalfras, ett huvudord: blomma, och en bestämmare: en. Den systemisk funktionella grammatiken, SFG, beskriver med frågor och termer hur en nominalfras kan byggas ut:

Frågorna är viktigare än benämningarna!

Bestämmare	Räknare	Beskrivare	Klassifikator	Ting	Kvalifikator
Vilken?	*Hur mycket, hur många?*	*Hur är den/det?*	*Vilken sort är den/det?*	*Vad är det vi talar om?*	*Vilken speciell?*
	ett fång	*vita*	*papegoj-*	*tulpaner*	*med långa stjälkar*
den		*röda*		*rosen*	*som hon gav mamma*
	fem	*stora, gröna*	*last-*	*bilar*	*som kör varje morgon*

(Alla dessa fraser behöver kompletteras för att bli kompletta satser, t.ex. Han föreställde sig ett fång vita papegojtulpaner med långa stjälkar. Poängen i den här uppgiften är att just bygga ut nominalfraserna.)

SFG beskriver också varför orden placeras i en viss ordning och var man använder kommatecken: Att det blir mer specifikt ju närmare man kommer huvudordet, ”tinget”, och allra mest i frasen som kommer efter. På svenska är klassifikatorn ofta så tätt knuten med huvudordet så att det bildar en sammansättning med detta (papegojtulpan, lastbil). Kommatecken används för att skilja olika *beskrivare* från varandra (stora, gröna) men inte mellan de olika grupperna.

Att kunna bygga ut nominalfraser gör texten rikare. Det gäller i flera texttyper/ genrer som t.ex. narrativer, återberättande och faktatunga beskrivande texter.

Det kan också vara att göra texter tätare, mer koncentrerade: I stället för flera meningar: ”Räven är röd. Räven är ganska liten. Räven bor i gryt. Räven är ett däggdjur.” kan man bygga ihop det till en mening med en utbyggd nominalfras: ”Räven är ett rött, ganska litet rovdjur som lever i gryt.”

Välj ”ting” från era respektive ämnen där det vore bra om elever kunde bygga ut beskrivningarna. Låt kollegorna bygga ut fraserna. Pröva om det stämmer att orden kommer i den beskrivna ordningen i tabellen (obs – det är vanligt att inte fylla i alla kolumner, ofta har man med antingen bestämmare eller räknare). Diskutera hur ni skulle kunna anpassa denna övning/uppgift till era elever i ett aktuellt område.

Bestämmare	Räknare	Beskrivare	Klassifikator	Ting	Kvalifikator
Vilken?	*Hur mycket, hur många?*	*Hur är den/det?*	*Vilken sort är den/det?*	*Vad är det vi talar om?*	*Vilken speciell?*